

duchého účetnictví, kreslení, potřebným vědomostem z hospodářství polního a odvětví jeho nebo z technologie v nejdůležitějších živnostech místních (srv. i zem. zákon haličský ze dne 2. února 1885 č. 28 z. z.). Co se tkne průmyslových škol pokračovacích (viz blíže čl. »Školy průmyslové«), naléhají průmyslové kruhy na stát, aby je svým nákladem vydržoval a obligatorně je zavedl; česko-německá jednota průmyslová sdělala na sjezdu odbyvaném v lednu 1895 resoluci, ve které se praví, že průmyslové školy pokračovací jsou nezbytným základem zdatného živnostnictva, pročež se veškerým živnostenským korporacím a obcím odporučuje péče a podpora školství tohoto a spolu usiluje se o to, aby vláda zákonnou cestou upravila zakládání a vydržování průmyslových škol pokračovacích.

Školy průmyslové.

I. Podstata a význam.

Školy průmyslové byly již v rozkvětu na počátku tohoto století v Anglii a ve Francii a odtud teprve rozšířily se i do Rakouska; kruhy súčasněné věnovaly jim však zaslouženou pozornost a péči teprve tehdy, když zákonodárství živnostenské prohlásilo živnosti za svobodné. Byloť nyní více žádáno na schopnostech živnostenských podnikatelů i dělnictva a pomůckou naprosto spolehlivou v konkurenčním zápasu stíženém ještě několika novými odvětvími výroby živnostenské mohlo býti řádně upravené školství průmyslové. Vláda sama povinna byla ujmouti se konečně energicky mladého školství tohoto, zejména když země okolní (Francie) honosily se již značnými výsledky v oboru školství průmyslového a tím i na poli průmyslu vůbec. I pojala vláda nejmladší větve školství moderního v program školství veřejného a za pomoci státu, zemí, příslušných korporací, jakož i povoláných činitelů vůbec zakládány školy průmyslové. Doposud ovšem není mnoho otázek pnoucích se k školám těmto náležitě rozřešeno; důležitou jest otázka cíle vyučování, osnovy učební, dále rozsah a rozdělení látky, podmínky přijetí do školy průmyslové, způsobilost učitelů a zařízení škol; otázkám těmto věnována dosud mnohem menší pozornost, než-li v ostatních odvětvích školství veřejného.

II. Rozdělení.

Školy průmyslové dělí se dle vytčeného cíle svého na nižší a vyšší učeliště; podle látky vyučování roztrídí se v průmyslové školy pokračovací a v školy odborné; ony sledují spíše účel všeobecný a přihlížejí k povšechnému stupni vzdělání chovanců jim svěřených, v těchto klade se předkem jen váha na theoretické a praktické vyučování, jakého vyžaduje dotyčná živnost. Vedle doby, kdy se vyučování koná, rozeznávají se nedělní, večerní a denní školy průmyslové.

III. Organisaace.

Při zakládání a zařizování škol průmyslových důležito jest místo, kde ústavy tyto zříditi jest. Zajisté bude v první řadě při tom přihlíženo k oněm továrním místům a průmyslovým krajinám, pro něž školy průmyslové jsou otázkou existence. Pro zvláštní odvětví průmyslu, jmenovitě v místech továrních, musí býti bez toho zařízeny školy odborné. Co do otázky, komu přináleží zřizovati a na dozoru míti školy průmyslové, stanoví řád živnostenský, že v první řadě společenstva povolána jsou pracovati o zřizování škol průmyslových. V obor jich působnosti náleží jednak usnáseti se o zřízení učelišť průmyslových a organických změnách jejich (§ 119 *e*) ř. živn.), jednak i povinna jsou společenstva zakládati a pod-

porovati průmyslové školy odborné a míti dohled k nim (§ 114 *d*). Leč řád živnostenský na zřeteli má zřizování průmyslových učelišť nižších, kdežto úlohou státní správy jest zakládati vyšší průmyslové školy vyžadující nákladů značnějších. Nejvyšší dohled nad veškerými školami průmyslovými, ať byly již zřízeny státem, obcí, korporací nějakou nebo společenstvem, vyhrazen jest státu.

Kdežto se celkem školy průmyslové v kompetentních kruzích těší souhlasu a podpoře, zdvihá se oprávněný odpor proti vyučování nedělnímu, ježto se tím ujímá chovancům potřebné chvíle k odpočinku, neboť síly jejich se přepínají a obyčejně vzbuzuje se v nich nechuť ke škole a konečně odvádějí se žáci povinností náboženským. Byl učiněn tedy pokus rozdělení vyučování spíše na dobu večerní, ač také proti tomu namítáno, že právě večer bývají chovanci znaveni a nemohou tudíž sledovati výklady učitele s náležitou pozorností; proti vyučování dennímu kladou zase tuhý odpor zaměstnavatelé.

Rakouský řád živnostenský stanoví povinnou návštěvu škol průmyslových; zaměstnavatel povinen jest učenníky své přidržovati k návštěvě školní a míti dohled k tomu (§ 100). Ve prospěchu vyučování na školách průmyslových jsou nejen rozmanité pomůcky učební, modely a předměty průmyslových muzeí, nýbrž i umělecké pracovny obzvláště s vyššími školami průmyslovými spojené.

Zde vzpomenuto budiž i kočujících učitelů, odborníků to na slovo vzatých, kteří napomáhají úspěšnému vyučování značnou měrou svými populárními přednáškami. Neméně potřebnými jsou i výstavy škol průmyslových, v nichž předvádějí se správám, představeným a veřejnosti práce žactva, a chovanci mají se k další pilnosti povzbuditi odměnami a tak k trvalému rozvoji průmyslu přispívati. Konečně hájí zájmy průmyslového školství i některé zvláštní časopisy, mezi jinými pak *ústřední list školství průmyslového v Rakousku* od r. 1883 vycházející, kterýž zevrubně a odborně probírá porady ústřední komise vyučování průmyslového, dále zákony, nařízení, zprávy školní a statistiku škol průmyslových.

IV. Druhy škol průmyslových.

1. Školy řemeslnické mají za účel podávati učňům rozmanitých řemesel odborné vědomosti a schopnosti v souvislosti s vyučováním na školách obecných, kdežto 3. rok učební určen jest pro ty, kdož dosíci chtějí důkladnějšího předběžného vzdělání průmyslového. Takoveto školy řemeslnické zřízeny jsou v Rakousku pro rozmanitá řemesla; čítáť se 29 škol tkalcovských a plétacích, 30 odborných škol pro průmysl dřevní a kamenický, 8 pro průmysl sklářský, 16 pro práce krajkářské a umělé vyšívání, 2 pro výrobu nástrojů hudebních, 1 pro průmysl kožní, 1 pro brusiče drahokamů, 1 pro hračkářství a 18 škol košíkářských.

Nejdůležitější školy řemeslnické a odborné jsou: pro soustružnictví odborné školy pro průmysl dřevní v Králíkách, Tachově, Rivě, Valašském Meziříčí, v Zakopaném a v Chrudimi, dále oddělení odborná pro průmysl dřevní na státních školách průmyslových ve Štýrském Hradci a Inností, pak na umělecko-průmyslové škole odborné ve Lvově; pro řemeslo bednářské v Horách Kašperských; pro nožířství (a výrobu jemných nástrojů) odborné školy v Celovci, v Hradci Králové, v Chomutově a ve Štýru, jakož i strojnicko-technická škola odborná na státní škole průmyslové v Praze; pro odbor sklářský odborná škola

v Haidě, Šenově Kamenickém; pro pasířství a výrobu bronzovou odborné školy v Haidě, v Šenově Kamenickém, v Jablonci a zlatnická škola v Praze; pro zlatníky, stříbrníky a klenotníky zlatnická škola v Praze a škola čekanická (ciselerská) na umělecko-průmyslové škole rakouského musea pro umění a průmysl ve Vídni; pro hrnčíře školy odborné v Teplicích, v Děčíně, ve Znojmě a umělecko-průmyslová škola odborná při státní škole průmyslové ve Štýrském Hradci; pro mědikovce: odborné školy v Celovci a v Chomutově, jakož i strojnicko-technická škola odborná na státní škole průmyslové v Praze; pro zámečníky odborné školy v Celovci, v Hradci Králové a v Chomutově, pak strojnicko-technická škola odborná na státní průmyslové škole v Praze; pro truhláře odborné školy v Králíkách, v Halleinu, v Hallstadtu, v Klimkovicích, v Mariano, Villachu, Valašském Meziříčí, ve Volarech, Vlkově, v Zakopaném, v Chrudimi, v Rivě, v Mostě nad Murou, jakož i odborná škola pro průmysl dřevní na státní škole průmyslové ve Štýrském Hradci, v Solnohradu a Innomostí, dále na umělecko-průmyslové škole odborné ve Lvově, konečně zvláštní kursy pro truhlářství stavby a nábytku na technologickém museu průmyslovém ve Vídni; pro hodináře odborná škola v Karlsteinu; pro koláře odborná škola na Horách Kašperských.

2. Průmyslové školy pokračovací: V roce 1890 bylo v Rakousku průmyslových škol pokračovacích spojených se státními školami průmyslovými 14 se 3474 žáky, mimo to 393 samostatných škol průmyslových pokračovacích s 61567 žáky; z těchto připadalo na Čechy 154, na Dolní Rakousy 132 a na ostatní země korunní 107.

3. Státní školy průmyslové: První z těchto škol byly v Rakousku zřízeny v roce 1876; školy tyto náležejí ke školám středním. Do státních škol průmyslových přijímají se chovanci, kteří odbyli buď nižší gymnasium nebo reálku; ústavy ty jsou rozsáhlými a vzorně zařízenými učelišti. Té doby jest státních škol průmyslových 15 a to po dvou ve Vídni, v Brně, v Plzni a po jedné v Praze, v Liberci, v Solnohradu, v Štýrském Hradci, v Innomostí, v Terstu, v Bílsku, v Krakově a v Černovicích.

Státní školy průmyslové jsou okolí svému střediskem organizace malo-průmyslových učelišť; plán vyučovací jest obsáhlý, účelně a jasně osnovaný. Státní školy průmyslové zahrnují pravidelně více pod společným vedením stojících škol průmyslových a to vyšší průmyslovou školu s oddělením stavitelským a strojnickým, školu pro dílovedoucí rovněž s několika odděleními (pro mistry zednické, stavební zámečníky, stavební truhláře, tesaře a pod.), dále kursy zvláštní (pro řidiče lokomotiv, strojní zámečníky, kurs pro zavádění plynovodů a vodovodů, kurs pro kameníky, řezbáře, kreslení umělé) a konečně průmyslové školy kresličské a vzorkářské, jakož i průmyslové školy pokračovací.

4. Školy pro dílovedoucí spojeny jsou se státními školami průmyslovými a čítá se jich 14 s 2100 žáky; účelem jich jest vzdělávací schopné dílovedoucí; na 11 ze škol těchto jsou zřízena oddělení stavitelská.

5. Umělecko-průmyslové školy: I v tomto směru byla to Francie a Anglie, jež stály v popředí. V Anglii založeno bylo r. 1857 »South-Kensington-Museum« spojené se školou a ústavem učitelským, kdež se nejméně pěstil průmysl umělý; ve Francii světového jména zjedнала

si »Conservatoire des arts et métiers«. V Rakousku zřízeno bylo r. 1863 museum pro umění a průmysl a r. 1868 byla též založena první umělecko-průmyslová škola jakožto část jmenovaného musea. Umělecko-průmyslové školy mají za účel oživovati mezi průmyslníky umělecký vkus; učí pak se na nich: architektuře, plastice a malířství, pokud se odnášejí k průmyslové výrobě. V Rakousku jest umělecko-průmyslová škola v Praze s 243 žáky, ve Vídni s 207 žáky a ve Lvově s 182 žáky; k nim počítati jest i fotografickou školu ve Vídni se 164 žáky.

6. Školy obchodní (akademie) jsou určeny pro pěstování a vzdělání dorostu obchodního a jsou v Rakousku většinou zřizovány nákladem obchodních gremií a obcí. Na školách obchodních učí se: vědám obchodním, pracím v pisárnách (komptoirech), kupeckým počtům, korespondenci, řečem, nauce o zboží, právu směnečnému a krasopisu. U nás jest 12 vyšších škol obchodních, 28 odborných škol obchodních, 59 samostatných a 18 škol pokračovacích spojených se školami denními.

Školy střední.

I. Pojem a roztrídění.

Školy střední mají název svůj od toho, že jsou ústavy, zaujímajícími střed mezi školami národními a školami vysokými. Účelem jich jest:

1. prostředkovati vyšší všeobecné vzdělání;
2. připravovati pro studia na vyšších školách.

Sleduje-li se první cíl a pěstuje se při tom jazyk a literatura starých Řeků a Římanů a má-li průprava celá býti základem studia universitního, sluje střední škola takováto gymnasium. Spočívá-li však všeobecné vzdělání po většině na vědách mathematicko-přírodních a při tom na moderních řečech a příprava na takovéto střední škole vede k studiím, kteráž s průpravou nabytou úzce souvisí, zejména k studiím na technické vysoké škole, zove se tato střední škola reálkou. Gymnasia reálná jsou jen odrůdou gymnasií; jsou to nižší gymnasia, na nichž povinným předmětem jest kreslení od ruky a frančtina nebo vlaština pro určitou skupinu žáků (od III. třídy), kteří nehodlají jíti na vyšší gymnasium. Školy průmyslové a jinaké školy odborné liší se v oficiálním způsobu mluvy od škol středních.

II. Dějiny.

V Rakousku byl již ve středověku určitý počet škol latinských; zvučné jméno měla jmenovitě škola sv. Štěpána, jejíž školský řád ještě se zachoval. V době novější zjednali si značných zásluh o rozvoj ústavů těchto předkem Jesuité, kteří školství toto v rukou svých udrželi výlučně až do 17. stol. Byly to pětitřídní školy, k nimž se pojily 2—3 ročníky s filosofickými kursy. Od stol. 17. počali činnost svou na poli tomto i Piaristé a Benediktini. Hlavní úlohu hrála latina, řečtina, vedle toho ovšem dbáno i předmětů reálných. Vliv státu počínal se jeviti teprve v 18. stol. ovšem jen v míře skrovnické; avšak již za Marie Terezie nastal rozhodný obrat a správu školství požadoval stát pro sebe; r. 1753 vydány předpisy zasahující značnou měrou v dosavadní učební metodu a právní postavení učitelstva. Politické úřady zemské nadány v oboru vyučování rozsáhlými právy. R. 1774 zrušen řád jesuitský, zřízen fond studijní a r. 1775 provedena nová úprava po návrzích piaristy Marxa. Panující byla na dále latina a ostatní předměty byly jen »vedlejšími učebními předměty«. R. 1805 a 1819 učiněn pokus o některé přeměny; gym-